

BOMARSUND

Imperium in etuwartio

Graham Robins

Tämän julkaisun on laatinut Ahvenanmaan maakuntahallituksen
Museovirasto.

Monet kiitokset avusta:

Annika Dahlblom, Ingela Lönngren, Marcus Lindholm, Charlotte Mäkelä,
Åsa Zetterström, Henrik Salminen ja Viveka Löndahl.

Teksti ja research: Graham Robins

Käännös: Annikka Josefsson

Kuvitus: Anna-Maaret Pitkänen-Darmark

Kuvamateriaali: Henrik Juslin, Ålands TeknologiCentrum

Ålandstidningen / Sebba Södergård

Helsingin Museovirasto

Ålandsbankenin kokoelmat

Kansikuva: *Venäläisiä vankeja*, Edwin T Dolby

Layout: Maria Jonsson

Maarianhamina 2004 / Mariehamns Tryckeri

Bomarsund

Imperiumin etuvartio

Tämä esite kertoo Bomarsundin aikakaudesta Ahvenanmaalla. Aikakausi alkoi sodalla ja päättyi sotaan. Suurvallat Venäjä, Ranska, Iso-Britannia ja Turkki pelasivat keskenään vaarallista peliä Euroopan kohtalosta ja Ahvenanmaa oli yksi pelin monista nappuloista.

Ahvenanmaasta oli tarkoitus muodostaa Venäjän laajan imperiumin sotilaallinen etuvartio. Käytännössä se tarkoitti sitä, että saaret linnoitettiin ja sinne perustettiin suuri varuskunta. Ahvenanmaata hallitsi komendantti, korkea-arvoinen upseeri ja sotilaat olivat osa paikallisväestön elämää. Yhteistä, suhteellisen rauhallista aikaa kesti 45 vuotta. Sen jäljet näkyvät yhä Ahvenanmaalla.

Venäläinen kausi

Ahvenanmaan venäläinen kausi, v. 1809-1918, voidaan jakaa kolmeen eri osaan. Ensimmäistä ajanjaksoa (1809-1854) leimasi venäläisen armeijan läsnäolo, toista (1855-1905) sen puuttuminen. Kolmannella ajanjaksolla (1906-1918) Ahvenanmaa militarisoitiin uudestaan. Ahvenanmaanyhteiskunta ja talous kehittyivät ensimmäisen ja toisen ajanjakson aikana. Venäläisen kauden aikana Ahvenanmaalle muodostui kaksi tärkeää keskustaa; Bomarsundin linnoitus ja varuskuntakaupunki ensimmäisellä ajanjaksolla ja toisella Maarianhamina, demilitarisoidun Ahvenanmaan uusi pää-, satama- ja kauppakaupunki.

*Venäjän kaksipäinen kotka Bomarsundin linnoituksen tykissä.
Valokuva: Augusto Mendez.*

Suomen sota 1808-1809

Ranskan keisari Napoleon Bonaparte ja Venäjän tsaari Aleksanteri I sopivat keskenään Suomen ja Ahvenanmaan kohtalosta Tilsitin rauhassa vuonna 1807. Ruotsi kieltäytyi liittymästä Ranskaan Iso-Britanniaa vastaan ja sen seurauksena Venäjä julisti sodan Ruotsia vastaan vuonna 1808.

Suomen sodan alkaessa Ahvenanmaa sijaitsi keskellä Ruotsin kuningaskuntaa, kahden varakkaan kauppakaupungin, Turun ja Tukholman välissä. Pikkuvihan (1741-1743) jälkeen ahvenanmaalaiset olivat saaneet elää rauhassa, koska Ahvenanmaa ei sijaintinsa vuoksi ollut sotilaallisesti tärkeä Ruotsille. Tilanne muuttui vuonna 1808, jolloin 4000 venäläistä eliittisotilasta nousi maihin Ahvenanmaalla. Venäläiset olivat tulleet jäädäkseen.

Venäläiset joukot hyökkäävät

Venäläiset valloittivat Ahvenanmaan huhtikuussa 1808. Kasakat vartioivat ahvenanmaalaisissa kylissä. Venäläisten päämaja oli Kumlingen saarella ja tsaarin käskyt kuulutettiin kirkkojen saarnastuoleista. Valloittajan käskyt eivät kuitenkaan miellyttäneet ahvenanmaalaisia talonpoikia, jotka nousivat kapinaan. Manner-Ahvenanmaalla olleet venäläiset vangittiin ja Kumlingessa sijainnut päämaja valloitettiin ruotsalaisten avulla.

Ilo oli suuri, tulevaisuus näytti valoisaalta ja Ruotsin kuningas vieraili Kastelholman linnassa. Kuninkaan, kenraalien ja tuhansien sotilaiden läsnäolosta huolimatta ilmapiiri kuitenkin oli levoton. Ruotsalaiset odottivat venäläisten hyökkäystä ja polttivat saaristokyliä. Talvi oli ankara ja meritie itään päin jäätynä.

Ja niin venäläiset tulivat 15 000 miehen voimalla. Prinssi Bagration ja suuret kenraalit Kulneff, Stroganoff, Demidoff, Sasanoff, Schepeleff, Tutschkoff ja Knorring. Ruotsalaiset vetäytyivät ja Ahvenanmaa oli valloitettu.

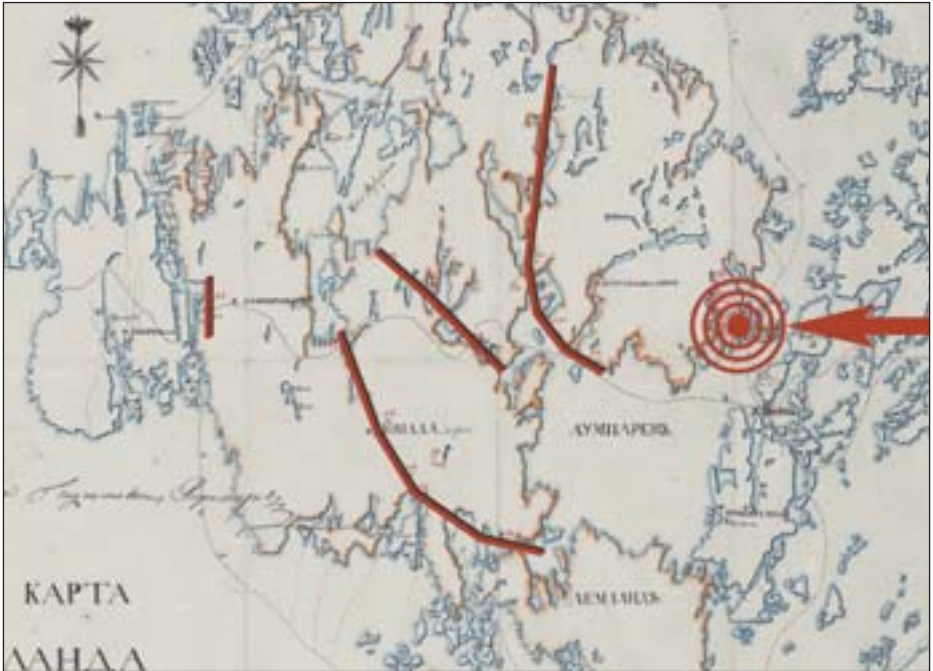
Haminan rauha solmittiin 17. syyskuuta 1809. Suomi ja sen mukana Ahvenanmaa saivat suuriruhtinaan, joka oli tsaari Aleksanteri I.

Venäläiset tulevat! Yksityiskohta V A Samin maalauksesta.

Bomarsundia suunnitellaan

Ruotsi halusi, että Ahvenanmaa demilitarisoitaisiin. Sodan voittanut Venäjä kuitenkin saneli ehdot, joten jo vuonna 1809 venäläiset insinöörit saapuivat Ahvenanmaalle. He piirsivät karttoja ja tekivät linnoitussuunnitelmia. Venäläiset rakensivat tykkipatteristoista puolustuslinjoja maanteiden poikki. Koska he olettivat mahdollisen hyökkäyksen tulevan lännestä, Ahvenanmaan itäpuolelle suunniteltiin

Ahvenanmaan puolustus. Museovirasto. Mukaella: Graham Robins.

isoa linnoitusta. Linnoitus olisi sillanpää, jota kestäisi pitkään piiritystä. Sinne olisi myös helppo tarpeen tullessa lähettää lisäjoukkoja idästä käsin. Lisäksi linnoitus vartioisi Lumparniin vieviä meriväyliä, joista yksi oli Bomarsund.

Bomarsundin linnoituksen rakentamista alettiin valmistella 1810-luvulla. Linnoitusalueesta tehtiin piirustuksia, Prästön saarelle raken-

nettiin sotilassairaala ja metsää hakattiin. Työt pysähtyivät kuitenkin projektipäällikön, kenraalimajuri Barclay de Tollin kuoltua vuonna 1819. Suuriruhtinas ja linnoitustarkastaja Nikolai Pavlovich vieraili Bomarsundissa seuraavana vuonna ja päätti, että suunnitelmat hylättäisiin. Vasta vuonna 1828 Venäjän uusi tsaari Nikolai I tilasi uuden linnoitussuunnitelman.

Venäläisten insinöörien pohjapiirrokset

Suomenlinnasta löydettiin 1920-luvulla vanhojen suomalaisten linnoitusten pohjapiirroksia, joista runsaat tuhat kuvasi Bomarsundia. Käsintehty ja värikkäät mestariteokset ovat tärkeätä lähdemateriaalia ja ne sisältävät yksityiskohtia eri rakennuskausilta. Sarjasta valitettavasti puuttuu useita piirustuksia.

Prästön tornin julkisivu ja läpileikkaus. Museovirasto.

Bomarsundin alueen ensimmäinen linnoitussuunnitelma on merkitty ohuilla punaisilla viivoilla. Osa Museoviraston karttaa.

Ensimmäinen suunnitelma

Bomarsundin alueen ensimmäinen linnoitussuunnitelma perustui bastioneihin. Se oli 1500-luvulta peräisin oleva puolustusjärjestelmä, joka 1800-luvulle tultaessa alkoi olla vanhanaikainen. Siitä huolimatta järjestelmä oli usein vielä käytössä. Bastionilinnoitus perustui maavalleista ja ojista muodostettuun useiden, sisäkkäisten puolustuslinjojen periaatteeseen, jolloin vihollinen joutui taistelemaan linjalta toiselle. Sakaranmuotoiset maavallit estivät hankalasti puolustettavien pimeiden kulmien muodostumisen. Järjestelmä ei kuitenkaan enää vastannut nykyaikaisen sodankäynnin vaatimuksia.

*Linnoitussuunnitelma jota ei toteutettu.
Nykyinen tie on merkitty punaisella viivalla.
Mukaelma: Graham Robins.*

Toinen suunnitelma

Räjähävien ammusten käytön lisääntyminen lisäsi myös tarvetta suojata puolustajia. Ranskalainen linnoitusinsinööri Le Marquis René de Montalembert suunnitteli 1700-luvun lopussa linnoituksia, joissa tykit rakennettiin pomminkestävien tiiliseinien sisään miehistön suojaamiseksi. Aikaisemmin tykit olivat useimmiten maavalleilla.

Montalembert sijoitti tykit eri kerroksiin, jolloin tykkien määrä lisääntyi. Tykkejä saattoi olla satoja ja niitä käyttäviä sotilaita jopa tuhansia. Bomarsundin linnoituksen uudet pohjapiirroukset 1820-luvun lopussa noudattivat Montalembertin puolustussuunnitelmaa.

Koska Bomarsundin linnoituksen piti pystyä puolustautumaan sekä mereltä että maalta tulevaa hyökkäystä vastaan, tarvittiin kaksi erilaista puolustussuunnitelmaa. Linnoitusalueen eri puolille sijoitetut patterit pommittaisivat laivastoa. Näin ollen laivasto pystyisi hyökkäämään vain osaan linnoitusta kerralla. Linnoituksen tukevasti paikoillaan pysyvillä

tykeillä pystyttiin ampumaan tasaista tykkituloa, laivojen tykeillä taas ei. Lisäksi puusta tehtyjä laivoja voitiin pommittaa palavilla ammuksilla. Laivaston oli käytännöllisesti katsoen mahdotonta musertaa hyvin suunniteltua maapatterilinjaa.

Puolustajien täytyi sekä pitää hyökkääjien tykkitulo aisoissa että estää jalkaväen pääsy puolustuslinjojenläpi. Puolustusmuurineensuunniteltiin glasiisi, viettävä maavalli, joka suojasi tykinkuulilta. Mitä useampia puolustuslinjoja, sitä paremmin linnoituksen edusta pystyttiin suojaamaan. Vihollinen ei voinut keskittyä yhteen kohteeseen vaan sen oli pakko levittää voimansa laajemmalle alueelle.

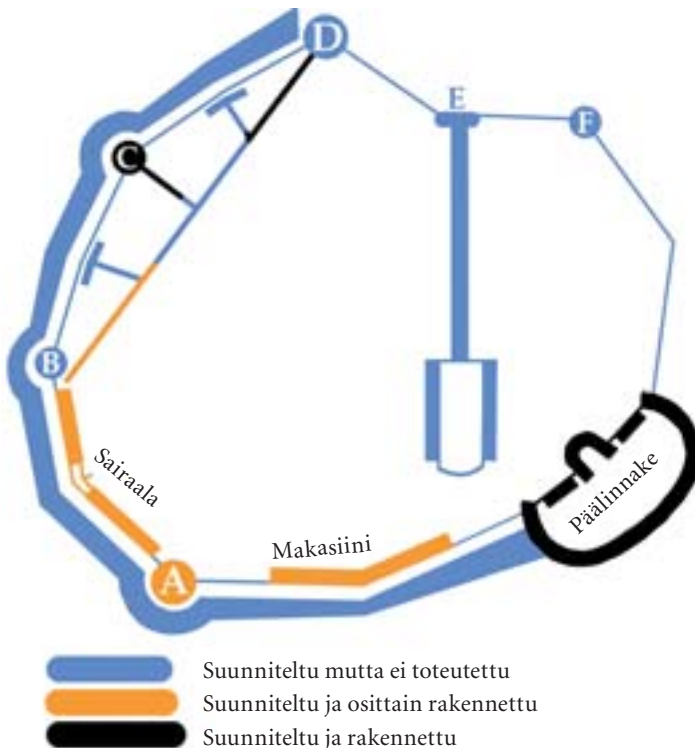

Linnoitukset olivat valtavia panssaroituja rakennuksia 1800-luvun alussa. Tietokonesimulaatio: Henrik Juslin.

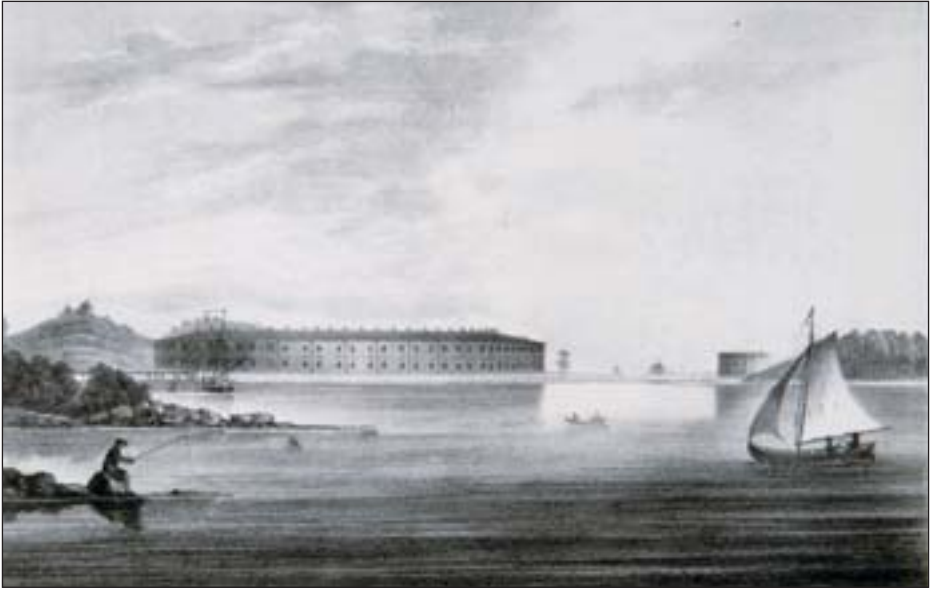
Linnoitusalueen suunnitelma

- Bomarsund tuli linnoittaa, koska sen sijainti oli edullinen sekä puolustus- että hyökkäysnäkökulmasta.
- Linnoitus koostuisi erillisistä puolustustukikohdista, jotka muodostaisivat kattavan puolustusjärjestelmän.
- Kaikki varuskunnan rakennukset, kuten kasarit, sairaala ja makasiinit varustettaisiin tykeillä.
- Alueelle ei rakennettaisi satamaa. Siellä suoritettaisiin ainoastaan alusten korjaustöitä ja siellä säilytettäisiin 100 tykkivenettä.
- Linnoituksen varuskunta koostuisi 4000-5000 miehestä.
- Linnoitetun kasarmin rakentaminen oli etusijalla. Sairaala ja makasiineja rakennettaisiin sitä mukaa kun linnoitus kasvoi.
- Laivastoasemat rakennettaisiin vasta puolustusasemien valmistuttua. Poikkeuksena olivat ne patterit, jotka puolustivat Bomarsundin meriväyliä.

Päälinnake suunniteltiin valtavaksi linnoitetuksi ympyräksi, jonka halkaisija oli 1100 metriä ja pituus yli 3000 metriä. Tarkoituksena oli, että sen kaakkoiskulmasta alkaisi puolustuslinja, joka kulkisi kaarena Djävulsbergetille. Linjan olisi muodostanut 300 metriä pitkä linnoitettu makasiini, A-torni, 300 metriä pitkä linnoitettu sairaala, B-torni, barbetti (muuriin rakennettu tykkisilta), C-torni, toinen barbetti, D-torni, suuren puolustuskasarmin päädyssä sijaitseva E-patteri ja lopuksi F-torni. Nämä yhdistettäisiin puolustusmuurilla, jonka eteen rakennettaisiin suojaava glasiisi. Linnoitettuihin rakennuksiin suunniteltiin kaksi ja torneihin kolme kerrosta. Tilaa olisi ollut kaikkiaan noin 350 tykille.

*Puolustuslinja, johon on merkitty sekä suunnitellut että toteutetut rakennukset.
Kartta: Graham Robins.*

”Bomarsund sekä Skarpansin linnoitetut kasarmit”, J. Knutson (noin 1845).

Linnoituksen pohjois- ja itäpuolelle suunniteltiin kaikkiaan seitsemän pyöreätä puolustustornia, joissa olisi yhteensä 150 tykkiä. Ne puolustaisivat aluetta pohjoisesta (laivasto) ja Prästön suunnalta (jalkaväki) tulevaa hyökkäystä vastaan.

Majoitus

Ahvenanmaalaiset talonpojat olivat joutuneet majoittamaan tuhansia sotilaita kolmen vuosikymmenen ajan. Se aiheutti ongelmia, jotka vaihtelivat murhista ja raiskauksista polttopuiden suureen kulutukseen. Varuskunnan sijoittaminen kasarmeihin olisi ollut sotilaallisesti tehokkaampaa ja suhteet paikallisväestön kanssa olisivat olleet paremmat. Tästä huolimatta Ahvenanmaalla solmittiin satoja avio-
liittoja venäläisten ja ahvenanmaalaisten kesken. Ehkä vielä nykyäänkin monessa venäläisessä perheessä kerrotaan eräästä suvun esiäidistä, joka oli peräisin pieneltä ja kaukaiselta Ahvenanmaan saarelta.

Bomarsundin linnoitus

Rakennustyöt alkoivat vuonna 1830 työläisten kasarmien pystyttämällä. Työväki koostui lähinnä rangaistusvangeista, joita oli noin 1000 miestä. Päälinnaketta rakennettiin vuosina 1832-1844. Työ edistyi niin hyvin, että 11. linjapataljoona muutti rakennukseen jo vuonna 1839. Linnoituksen viimeisinä vuosina keskityttiin rakennuksen yksityiskohtiin ja linnoituksessa sijaitsevan ortodoksisen kirkon koristeluun.

Päälinnakkeen ortodoksinen kirkko. Tietokonesimulaatio: Henrik Juslin

Prästön tornia alettiin rakentaa 1842 ja Notvikin tornia vuonna 1844. Tornien päätehtävä oli puolustaa linnoitusta pohjoisesta tulevaa laivaston

*Puolustustorni.
Tietokonesimulaatio: Henrik Juslin.*

hyökkäystä vastaan. Sairaalan ja makasiinin rakennustyöt alkoivat vuonna 1846. Myös A-, B-, D- ja C-tornin pystyttäminen alkoi mutta vain C-torni (Brännklint) valmistui vuoteen 1853 mennessä.

BOMARSUND – OPAS

Bomarsundin päälinnake. Tietokonesimulaatio: Henrik Juslin/Ilmakuva: Sebba Södergård.

Päälinnake

Bomarsundin linnoituksen tehtävä oli edustaa Venäjän mahtavaa imperiumia Ahvenanmaalla. Päälinnakkeesta piti tulla linnoituksen helmi. Perustukset muurattiin ja seinät nousivat ja kansa kävi ihmettelemässä tulevan rakennuksen valtavuutta. Kaksikerroksiset seinät rakennettiin tiilistä, jotta ne kestäisivät pommeja ja granaatteja. Graniittilohkareilla katettu julkisivu oli sekä vahva että kaunis.

Päälinnakkeessa oli 162 kasemattia (miehistösuojaa), joista 115 kasemattiin sijoitettiin yksi tykki ja 8-10 tykkisotilasta. Rakennuksessa oli myös keittiö, varastotilat, ruuti- ja ammusvarasto, konttori ja eri

uskontokuntien kappelit. Ortodoksinen kirkko oli näistä kaunein. Käymälät sijaitsivat toisen kerroksen ramppien alla. Linnoituksen alueella oli useita kaivoja juomaveden saamiseksi. Upseerit ja heidän perheensä oli majoitettu kahteen siipeen, joissa oli kaikkiaan 84 huonetta. Päälinnakkeen kokonaispinta-ala oli runsaat 18 000 m². Se oli Ahvenanmaan kaikkien aikojen suurin rakennus.

Päälinnakkeen pystyttäminen miesvoimin vei lukemattomia työtunteja. Miljoonat tiilet poltettiin, kivenlohkareet hakattiin ja lohkottiin pieniksi palasiksi, ikkunoiden karmit ja ovet valmistettiin ja maalattiin. Työkomppanioiden ja rangaistusvankien lisäksi oletetaan myös varuskunnan noin 2000 sotilaan osallistuneen linnoituksen rakentamiseen.

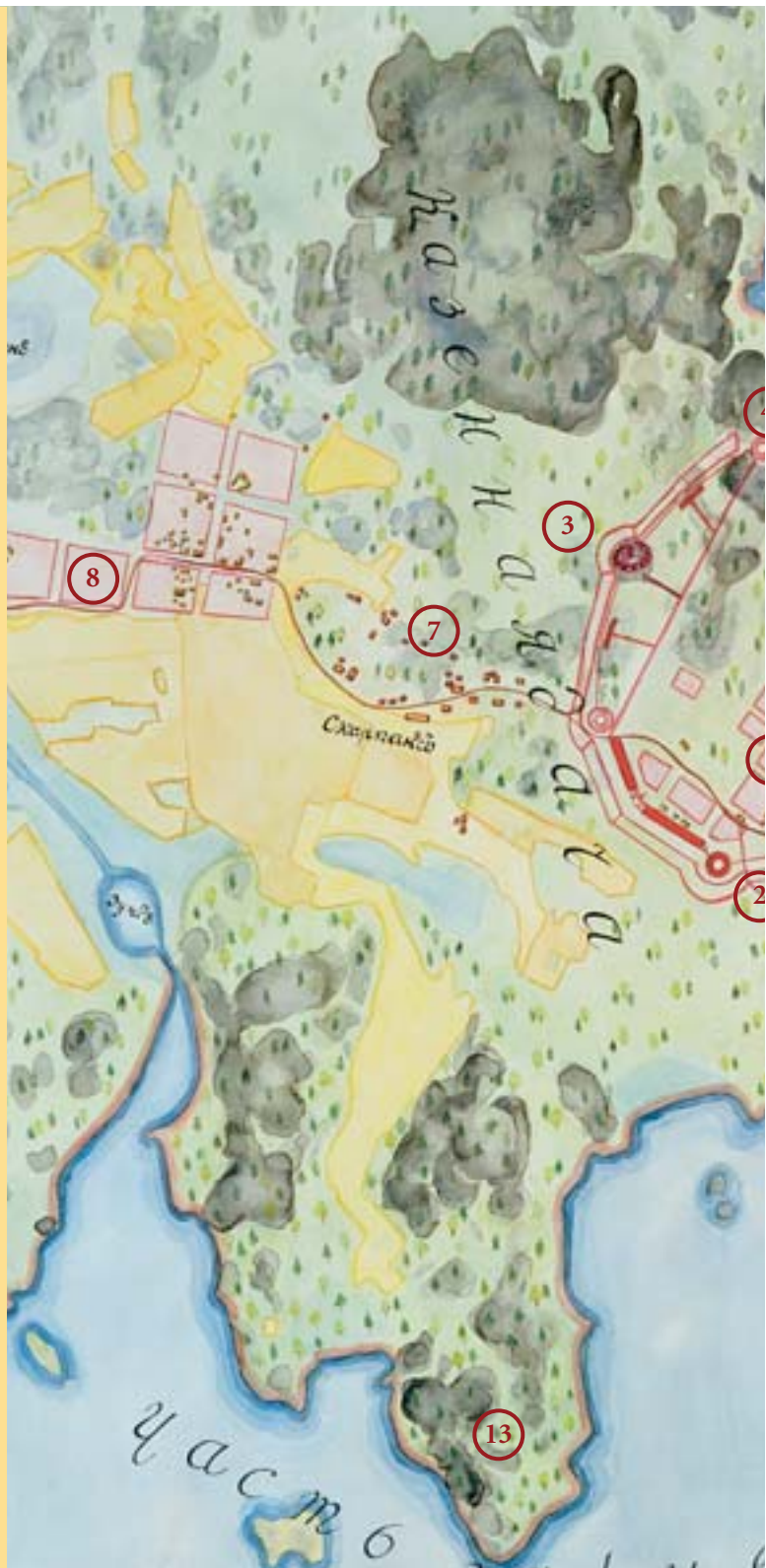
Prästön ja Notvikin tornit

Vain kolme Bomarsundin alueelle suunnitellusta kahdestatoista pyöreästä puolustustornista ehti valmistua ennen hyökkäystä. Prästön ja Notvikin tornit valmistuivat 1840-luvulla. Tornit toimivat sekä puolustustukikohtina että kasarmeina päälinnakkeen tapaan. Kummassakin oli tilaa 125 miehelle. Alunperin venäläiset olivat suunnitelleet kolme suurta tornia (kukin 250-300 miehelle) linnoituksen pohjoispuolelle. Vuodelta 1841 peräisin olevan asiakirjan mukaan alkuperäistä mahtavaa linnoitussuunnitelmaa oli kuitenkin päätetty pienentää ja saattaa olla, että se olisi jäänyt toteuttamatta. Päälinnake oli kuitenkin etusijalla, koska se oli varuskunnan kasarmi ja tukikohta. Tornit taas olivat strategisesti tärkeitä mahdollisen laivastohyökkäyksen takia. Ainoa maa, jolla oli tarpeeksi iso laivasto oli Iso-Britannia. Englantilaiset hallitsivat Itämeren kaupankäyntiä laivastonsa avulla eivätkä he seuranneet suopein silmin Bomarsundin linnoituksen rakentamista. Valmis linnoitus saattoi olla vaarallinen Iso-Britannian Itämeren kaupalle.

Venäjä ei uskonut hyökkäyksen tulevan linnoituksen länsi- tai kaakkoispuolelta. Bomarsundin kolmas meriväylä, Ängösund, oli liian

BOMARSUND

1. Päälinnake
2. Alullepantuja rakennuksia
3. Brännklintin torni
4. Djävulsberget
5. Notvikin torni
6. Nya Skarpans
7. Gamla Skarpans
8. Skarpansin esikaupunki
9. Prästön torni
10. Hautausmaa
11. Hautausmaa
12. Sotilassairaala
13. Grinkarudden

*Kuvitus:
Anna-Maaret
Pitkänen-Darmark*

3. Хомбанди

Маманди

ада

Пресмъэ.

а сьна рена.

4

5

9

10

6

1

11

12

Prästön torni. Tietokonesimulaatio: Henrik Juslin.

kapea isoille purjelaivoille ja sitä oli helppo puolustaa tykkiveneillä. Suunnitellusta pitkästä ja kattavasta puolustuslinjasta ei ollut vielä mitään näyttöä muualla kuin linnoituksen pohjoispuolella, jonne kaikki varustaminen oli keskittynyt.

Puolustuslinjan sisäpuolen julkisivu. Museoviraston piirros vuodelta 1837.

Sisämaan puolustuslinja

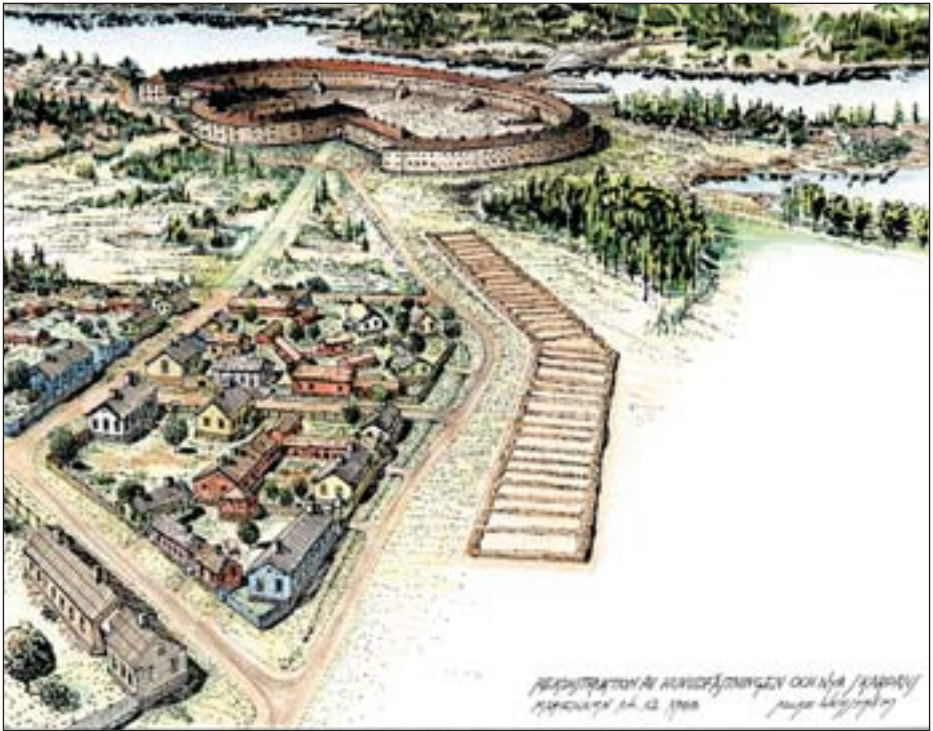
Bomarsundin linnoitus suunniteltiin maaston mukaiseksi. Linnoituksen puolustuslinja sisämaahan päin kulki Djävulsbergetiltä loivasti kaartuen alas Lumparnin rantaan. Sairaala ja makasiinit olivat tykkeineen osa puolustuslinjaa ja ne oli tarkoitus rakentaa sinne, missä maa oli tasaisempaa. Valmista linjaa olisi ollut käytännössä mahdotonta läpäistä.

Linjaa ei kuitenkaan ehditty toteuttaa ennen sodan alkua. Vain C-torni (Brännklingstornet) ehti valmistua vuonna 1852. Se oli yhtä suuri kuin Prästön ja Notvikin torni. Brännklingt erosi näistä siten, että sen tykkiaukot avautuivat vain kahteen suuntaan, pohjoiseen ja länteen. Tornin itäpuolella, linnoituksen sisäpihaan päin oli tavalliset ikkunat. Se olisi ollut ymmärrettävää, jos puolustusmuuri olisi ollut valmis. Näin ei kuitenkaan ollut, joten hyökkäyksen alkaessa torni oli suojaton.

*Puolustustornin läpileikkaus.
Tietokonesimulaatio: Henrik Juslin.*

Nya Skarpans. Kuvitus: Folke Wickström.

Skarpansin varuskuntakaupunki

Insinöörit olivat asuneet ja työskennelleet Skarpansin varuskunta-kaupungin vanhimmassa osassa, Gamla Skarpansissa siitä lähtien kun rakennustyöt alueella alkoivat 1810-luvulla. Kaupunki nimitettiin linnoituksen alueella ennen rakennustöiden alkua sijainneen Skarpansin tilan mukaan. 1840-luvulle tultaessa kaupungissa oli kaksi uutta asuinaluetta, Nya Skarpans ja Skarpansin esikaupunki. Skarpansissa asui sekä sotilaita että siviilejä. Sen leveiden ja suorien katujen varrella oli useimmiten keltaisiksi tai harmaiksi maalattuja puutaloja, joissa toimi mm. koulu, kauppoja, posti ja apteekki. Ahvenanmaalaiset ihailivat venäläisten uusklassista rakennustyyliä, jota ei oltu nähty aikaisemmin. Elämä Skarpansissa oli vilkasta ja kansainvälistä ja kaupungissa puhuttiin montaa eri kieltä. Kaikki, kuten papisto, eivät

kuitenkaan hyväksyneet kaupungin sosiaalista elämää. Eräs asukkaista kuvaili: ”Bomarsundin linnoituksessa elettiin suuren maailman tapaan... Ahvenanmaan säätyläiset juhlivat Skarpansin kutsuissa ja tanssiaisissa”.

Asukkaiden muutto kaupungista alkoi jo keväällä 1854. Kaksi suomalaista tarkka-ampujakomppaniaa asettui asumaan tyhjiin taloihin. Elokuun lopussa kaupunki hävitettiin maan tasalle, jotta siitä ei olisi ollut hyötyä viholliselle. Skarpansia ei jälleenrakennettu sodan jälkeen.

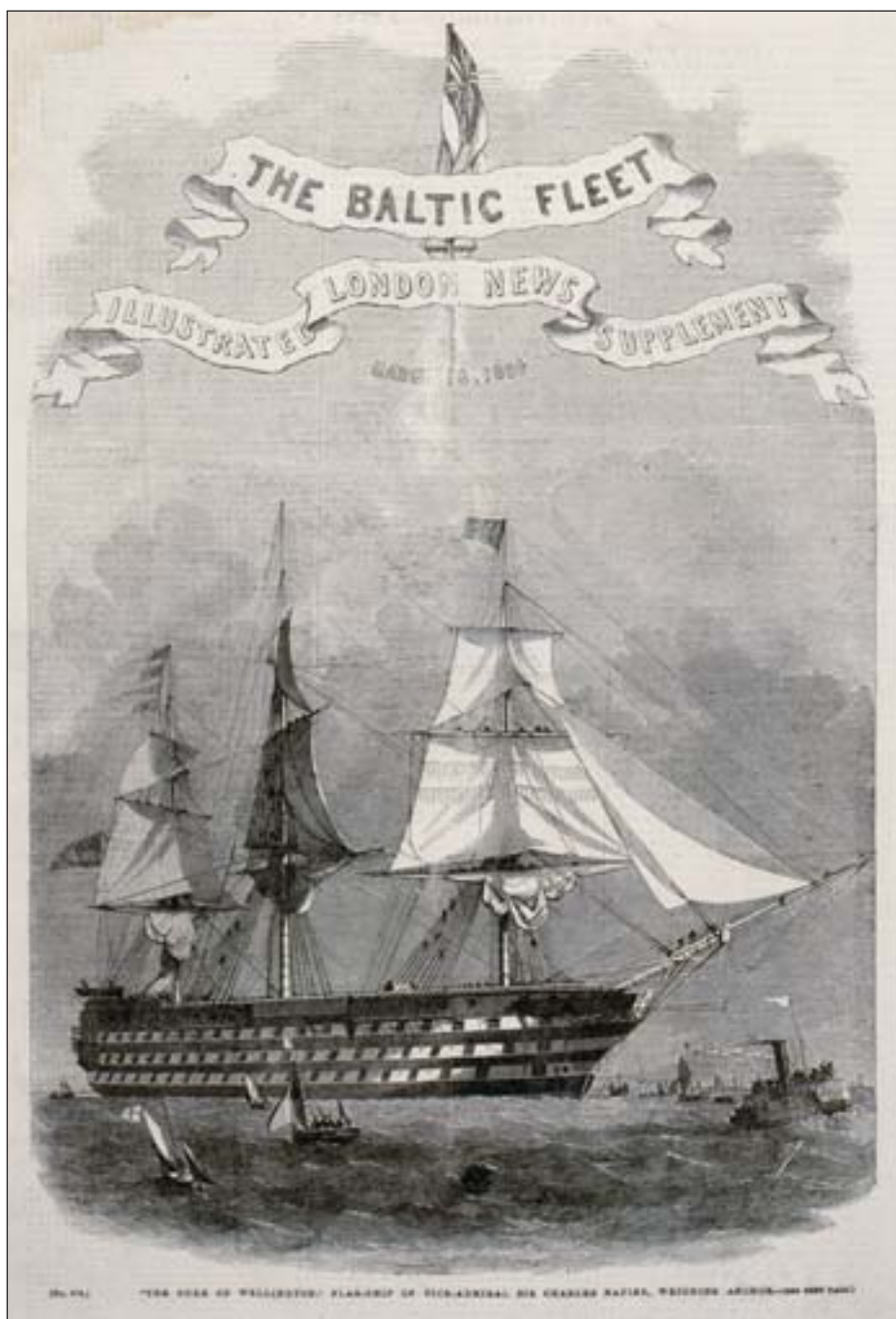
Prästö

Bomarsundin aikakausi oli aktiivista aikaa Prästön saarella. Saarelle rakennettiin sotilassairaala ja useita lisärakennuksia. Sairaala oli käytössä vuoteen 1854 saakka, jolloin venäläiset hävittivät sen. Sairaalan ympärillä oli kolmisenkymmentä yksityisasuntoa, jotka niin’ikään hävitettiin. Englantilainen kapteeni Sullivan oli pahoillaan talojen tuhoutumisesta ja kirjoitti, että Prästön asuintalot olivat alueen hienoimmat.

Prästötä kutsutaan kuolleiden saareksi, koska siellä on kuusi suurta hautausmaata. Ensimmäiseksi perustettiin ortodoksinen, juutalainen ja islamilainen hautausmaa saaren länsipuolelle. 1840-luvun lopussa saaren itäpuolelle perustettiin uudet ja laajemmat ortodoksiset, katoliset ja luterilaiset hautausmaat. Hautausmaiden määrä ja laajuus kuvastaa oletusta, että linnoitus tulisi laajenemaan ja väki alueella lisääntyisi.

*Ortodoksinen hautakivi.
Valokuva: Graham Robins.*

Illustrated London News-lehden etusivu 18.3.1854.

Itämeren sota

Vaikka Krimin sotaa käytiin kaukana Ahvenanmaan rannoilta, se vaikutti saaren kohtaloon. Mahtava ranskalais-englantilainen laivasto otti Itämeren haltuunsa vuonna 1854 eikä Venäjä uskaltanut uhmata laivastoa. Samana keväänä Ahvenanmaa joutui saartoon ja pian taitava kapteeni Sullivan onnistui höyrylaivallaan pääsemään Lumparnille Ängösundin kapeaa väylää pitkin. Eristetty ja puolivalmis Bomarsund oli houkutteleva kohde poliitikoille, jotka halusivat nopeita ja huomiota-herättäviä voittoja. Lontoo ja Pariisi tekivät yhteisen päätöksen: Bomarsundiin hyökättäisiin sekä mereltä että maalta.

Juhannus 1854

Jo kesäkuun 21. päivänä kolme englantilaista alusta kapteeni Hallin johdolla saapui Ängösundia pitkin Lumparnille. Alukset alkoivat pommittaa linnoitusta – ilman amiraalin lupaa. Pommitus jatkui koko illan kunnes alusten ammusvarastot loppuivat. Sekä linnoitus että Grinkaruddenin vasta valmistunut maapatteri vastasivat tuleen. Kummatkin osapuolet saivat vaurioita - ja väittivät voittaneensa taistelun. Bomarsundin komendantti Bodisco ylennettiin kenraalimajuriksi, mitaleita jaettiin ja jokainen sotilas sai ruflan palkkseen. Englantilaiset alukset peräytyivät Lumparnilta ja kapteeni Hall otti vastaan amiraalin moitteet. Englantilaiset sanomalehdet sen sijaan ylistivät häntä. HMS Heclan vt. perämies Charles Lucas osoitti suurta rohkeutta taistelun aikana heittämällä aluksen kannelle osuneen kytevän granaatin yli laidan. Granaatti räjähti ilmassa ennenkuin se putosi

Kapteeni Sullivan.

mereen. Lucakselle myönnettiin maailman ensimmäinen Victoria Cross, Iso-Britannian korkein kunniamerkki.

Charles Lucas osoittaa suurta urheutta, Edwin T Dolby.

Hyökkäys

Heinäkuun lopussa laivasto saapui Lumparnille Ängösundia pitkin ja ennen pitkää Bomarsundia ympäröi kaikkiaan 25 alusta. Vasta tässä vaiheessa venäläiset komentajat havaitsivat, että linnoitus olisi tarvinnut useampia tykkiveneitä. Havainto tuli kuitenkin liian myöhään, koska linnoitus oli saarrettu ja liittoutuneiden jalkaväki oli tulossa.

Elokuun alussa 10 000 ranskalaista sotilasta saapui Lumparnille. Ranskalais-englantilaiset joukot (yht. 11 000 miestä) astuivat maihin elokuun 8. päivänä. Seuraavaan päivään mennessä linnoitus oli saarrettu myös sisämaasta käsin ja puolustajat olivat vetäytyneet linnoitukseen.

Maihinnousu Tranvikissa 8.8.1854, Edwin T Dolby.

Linnoituksessa oli noin 2 200 venäläistä sotilasta, suomalaisia tarkka-ampujia ja linnoituksen rakennusväkeä. Linnoitusta ympäröivä asutus oli hävitetty jottei vihollinen olisi voinut suojautua. Hyökkäys alkoi elokuun 13. päivänä kello neljältä aamulla. Ranskalainen patteri, joka koostui neljästä tykistä ja mörssäristä pommitti Brännklintin tornia. Tornin

*Ranskalainen patteri pommittaa Brännklintin tornia,
Antoine Leon Morel-Fatio.*

”Sodan kasvot”, Notvikin torni, Edwin T Dolby.

puolustajilla oli vaikeuksia, koska tykit ylikuumentivat nopeasti ja torni täyttyi savusta. Katolle satelevat mörssäreiden räjähtävät pommit ajoivat suomalaiset tarkka-ampujat suojaan tornin sisälle sillä seurauksella, että maastossa piileskelleet sadat ranskalaiset jääkärit ryömivät lähemmäksi ja alkoivat tulittaa ikkunoista sisään. Tornin luodinreikiä täynnä olevat ulkoseinät todistavat yhä näistä kauhuntäyttämistä tunteista.

Brännklintin tornin komendantti Tesche totesi tilanteen olevan toivoton ja päätti räjäyttää tornin ilmaan. Tykit naulattiin kiinni ja suurin osa miehistöstä pakeni yöllä päälinnakkeeseen. Loput valmistelivat tornin räjäyttämistä. Koska Brännklint ei enää vastannut tuleen, ranskalaiset tunkeutuivat torniin ja vangitsivat jäljellä olleet puolustajat, komendantti Teschen ja 34 miestä. Vihollisen hallussa oleva Brännklint uhkasi nyt

Taistelu, klo 11.30 elokuun 15. päivänä 1854, Oswald W Brierly.

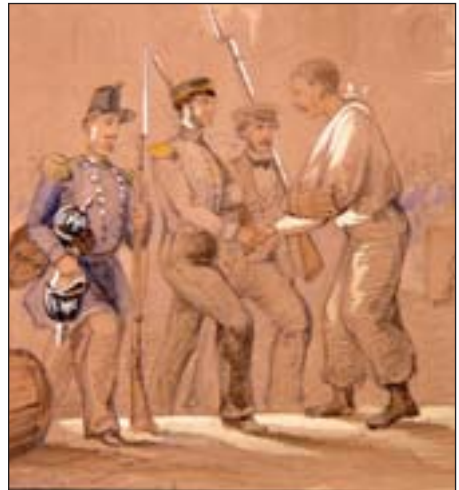
päälinnaketta, joka alkoi pommittaa tornia. Torni alkoi palaa ja se paloi seuraavaan päivään asti. Elokuun 15. päivänä klo 11.30 tornin ruutivarasto syttyi tuleen ja Brännklint räjähti ilmaan.

Notvikin tornin kohtalo ratkaistiin samana päivänä. Englantilaiset joukot pommittivat tornia kolmella painavalla laivatykillä, jotka oli vedetty kalliolle vastapäätä tornia. Kahdeksan

tunnin pommituksen jälkeen englantilaiset onnistuivat räjäyttämään ammottavan reiän tornin ulkoseinään. Puolustajien tykit tuhottiin yksi toisensa jälkeen kunnes tornin komendantin oli pakko antautua.

Sekä hyökkääjien että puolustajien muistiinpanojen mukaan tornissa tapahtui antautumisen jälkeen merkittävä kohtaaminen. Miehet, jotka vain muutama tunti sitten olivat yrittäneet tappaa toisensa, pitivät teekutsut ja toivottivat toisilleen ”Good Health”!

Myös päälinnaketta alettiin tulittaa elokuun 15. päivänä. Ranskalaisten tykkiväkijoukko pommitti linnakkeen takaosaa ja laivasto yhdessä Grinkaruddeniin siirretyllä patterilla linnakkeen etupuolta. Puolustajilla oli vain muutama toimiva tykki ja ruuti oli

Voittajat kohtaavat häviäjät taistelun jälkeen, Edwin T Dolby.

Notvikin torni on valloitettu, Illustrated London News, Oswald W Brierly.

huonolaatuista. Samanaikaisesti kolme liittoutuneiden alusta pommitti Prästön tornia.

Taistelu jatkui 16. elokuuta. Venäläiset toivoivat pommituksen lakkaavan ja jalkaväen hyökkäävän linnakkeeseen, jotta he voisivat taistella mies miestä vastaan. Pian linnoituksen komendantti, kenraalimajuri Bodisco kuitenkin ymmärsi, että vihollisen tarkoitus oli pommittaa linnoitus maan tasalle. Säästääkseen ihmishenkiä Bodisco antoi vetää valkoisen lipun salkoon. Englantilaiset ja ranskalaiset upseerit vahvistivat Bomarsundin täydellisen antautumisen kello yhdeltä samana iltapäivänä.

Kahdenkymmenen kahden vuoden työ oli hävitetty neljässä päivässä.

Jälkimmäiset

Noin 2000 venäläistä ja suomalaista sotavankia kuljetettiin välittömästi Ranskaan ja Englantiin. Ahvenanmaata tarjottiin Ruotsille, joka ei halunnut ottaa haltuunsa venäläisille kuuluvaa aluetta sodan yhä jatkuessa. Liittoutuneet eivät voineet jättää joukkoja Ahvenanmaalle, mutta heidän piti estää venäläisten sotilaallinen toiminta saarilla. Linnoituksen tuhoaminen jäi näin ollen ainoaksi ratkaisuksi. Bomarsundin linnoitus räjäytettiin elo-syyskuun vaihteessa.

Bomarsund räjäytyksen jälkeen, J.J. Reinberg.

Linnoituksen rauniot käytettiin rakennusmateriaaliksi. Toukokuussa 1876 pidettiin huutokauppa, jossa myytiin valmiiksi hakattuja kivenlohkareita ja noin 1 200 000 tiiliskiveä. Tiilistä ja graniittilohkareista rakennettiin sekä yksityistaloja että julkisia rakennuksia niin Ahvenanmaalla kuin Manner-Suomessakin. Sekä Helsingin Uspenskin katedraali että Aleksanterin teatteri sisältävät osia Bomarsundin linnoituksesta.

Bomarsundin linnoitus suunniteltiin ja rakennettiin suurten muutosten aikakaudella. Tekniikka ja tiede edistyivät suurin harppauksin 1800-luvulla ja kehitys teki valtavista kivilinnoituksista dinosauruksia, joiden aika oli auttamattomasti ohi.

Valokuva: Graham Robins.

Bomarsund ja ahvenanmaalaiset

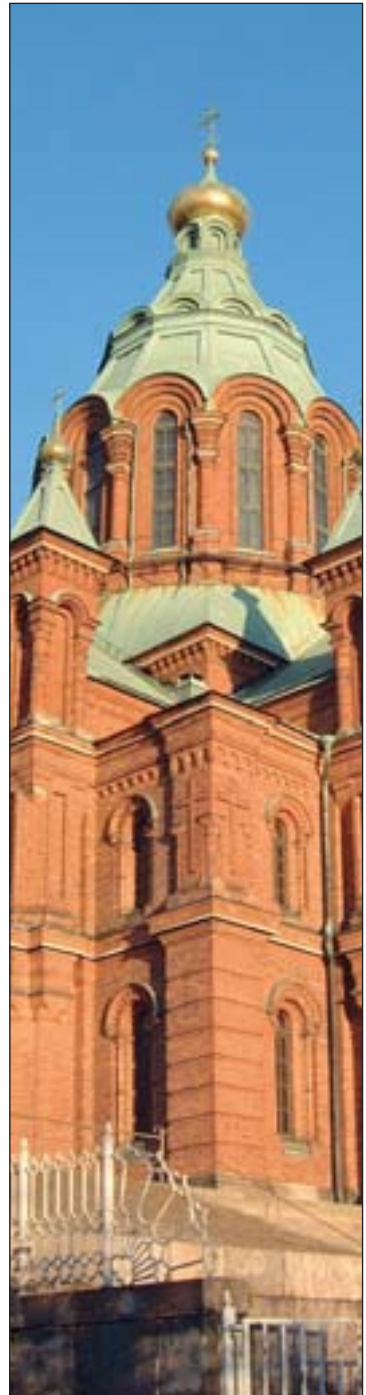
Miten Bomarsundin linnoitus vaikutti ahvenanmaalaisen elämään 45 vuoden aikana? Linnoitus oli yksi Suomen suuriruhtinaskunnan suurimmista rakennushankkeista, joka työllisti tuhansia miehiä ja josta kauppiaat, viranomaiset ja talonpojat hyötyivät. Tavalliset ahvenanmaalaiset olivat melko vähän tekemisissä linnoituksen kanssa. Ahvenanmaalaiset valmistivat ja myivät venäläisille tiiliä, joita tarvittiin valtavia määriä linnoituksen rakentamiseen. Vuonna 1829 eräs talonpoika myi linnoitukseen kaikkiaan 1500 tiiliskiveä. Ahvenanmaalaiset hankkivat myös polttopuita linnoitukseen ja Skarpansiin. Ruoka ja vaatteet tuotiin Bomarsundiin Manner-Suomesta ja Venäjältä.

Sota aiheutti myös ongelmia. Brittijoukot tuhosivat suuren määrän paikallisten omistamia laivoja, joissakin pitäjissä jopa neljäsosan kaikista aluksista. Sotaväki toi mukanaan koleraan, johon sadat ranskalaiset sotilaat kuolivat elokuussa 1854. Kirkonkirjojen mukaan kolera oli myös monen ahvenanmaalaisen kuolinsyy tulevien vuosien aikana.

Näin jälkeenpäin saa sen käsityksen, että paikallisväestö ei mainittavasti osallistunut Bomarsundin linnoituksen elämään. Heidän roolinsa tuntui olevan linnoituksen nousun ja tuhon seuraaminen sivusta. Ahvenanmaan venäläistäminen Bomarsundin linnoituksen avulla ei onnistunut ja venäläisen kauden kielteiset vaikutukset ovat haihtuneet vuosien varrella.

Miten 150 vuoden takaiset tapahtumat vaikuttavat nykyahvenanmaalaisen elämään?

*Uspenskin katedraali, Helsinki.
Valokuva: Graham Robins.*

Päälinnake nykyään. Valokuva: Sebba Södergård.

Demilitarisoitu maakunta

Ahvenanmaan venäläistä kautta on kutsuttu Ahvenanmaan historian välivaiheeksi. Se on kuitenkin oleellinen osa maakunnan historiaa, koska tämän päivän Ahvenanmaa on rakennettu Bomarsundin kauden luomalle perustalle. 150 vuotta sitten linnoitus symbolisoi Venäjän sotilaallista mahtia valloitetulla Ahvenanmaalla. Tänä päivänä Bomarsundin rauniot edustavat päinvastaista: demilitarisoitua ja itsehallinnollista Ahvenanmaata.

Tie Bomardsundiin

